

AȘEZAREA ÎNTĂRITĂ FEUDAL-TIMPURIE DE LA LĂPUȘTEȘTI (COM RĂȘÇA, JUD. CLUJ)

(Primele vestigii arheologice din interiorul Munților Gilăului)

În caz că am răsfoi articolele (cuvânt-titlurile) repertoriului arheologic al județelor Alba, Arad, Bihor, Cluj, Hunedoara și Sălaj și pe baza acestui vast material documentar-scriptic am întocmi, cu toată acribia necesară, hărțile arheologice referitoare la districtul geografic al Munților Apuseni¹, am putea constata, fără nici un efort, că districtul geografic, într-adevăr muntos, este lipsit de cea mai mică descoperire arheologică. În afara zonelor Munților Metaliferi ai Transilvaniei, Codru-Moma, Zarandului, Munților Trascăului, Pădurea Craiului, Munților Plopișului și Meseșului, precum și ale depresiunilor intramontane ale Barcăului, Vadului-Orăzii, Beiușului, Zarandului, Bradului-Hălmagiului, Zlatnei, Trascăului, Ierii, Huedinului-Călățelei, Almașului-Agrișului — zonele cu adevărat muntoase, cele mai ridicate ale Masivului Bihariei propriu-zise (împreună cu „appendicele” ei de sud—sud-est, cu Găina, apoi masivul central Bătrâna, Munții Gilăului — Muntele Mare, Podișul înalt vulcanic al Vlădesii), nu par să fi fost locuite. Facem această precizare, cu toate că, nu de mult, s-a încercat o privire de ansamblu asupra tuturor descoperirilor arheologice din Munții Apuseni². Autorul lucrării cu pricina, S. Dumitrașcu, face însă aluzie la un teritoriu mult mai mult. „... Prin Munții Apuseni, din punct de vedere arheologic, deci ca *dimensiune umană* străveche și veche, noi înțelegem *perimetrul geografic* cuprins într-un poligon ce-și conturează laturile între următoarele localități circummontanistice: Arad — Lipova — Deva — Alba Iulia — Aiud — Turda — Cluj — Zalău — Șimleul Silvaniei — Marghita — Oradea — Ineu și se închide din nou la Arad. Este același teritoriu — cu mici abateri, firește la care s-a gândit și marele geograf Robert Ficheux în anul 1929 când definea Munții Apuseni ca „... regiune muntoasă și supusă înfrăuririi muntelui...”, având Someșul la nord și Mureșul la sud...”.³ Autorul nu se gândește, deci, numai la „... masivul central compus din catenele Munților Vlădeasa, Bihorului, Gilăului și Muntelui Mare...”, ci și la catenele vestice..., nordice... și sud—sud-estice... cu depresiunile cunoscute...“.

¹ Ne ghidăm după împărțirea și caracterizarea lui Al. Savu (cf. *Munții Apuseni. Caracterizare generală*, fig. 154. Subunitățile, *Geografia României*. III. *Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei*, București, 1987, p. 431; în cele ce urmează se va prescurta *GeogrRom*).

² Vezi: S. Dumitrașcu, *Note privind descoperirile arheologice din Munții Apuseni*, *Crisia*, X, 1980, p. 15—54.

³ Face trimitere la R. Ficheux, *Munții Apuseni, Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul 1918—1928*, I, București, 1929, p. 161, precum și la Vint. Mihăilescu, *Porțile Transilvaniei*, *Crisia*, I, 1971, p. 9—14.

Or, tocmai masivul central al Munților Apuseni (compus din cele patru părți integrante, amintite mai sus), este cunoscut foarte puțin și din punct de vedere arheologic, fapt care reiese, pregnant, de altminteri, și din „încercarea“ muzeologului orădean. Cercetările noastre repetate, în pofida eforturilor depuse, s-au soldat cu rezultate foarte slabe⁴. Singurul obiectiv arheologic de o importanță deosebită, cunoscut mai de mult, a cărui suprafață a fost folosită, — conform cunoștințelor noastre actuale —, începând din îndepărtatul paleolitic superior (prin epocile neolitică, eneolitică, cea a bronzului, prima vârstă a fierului, — când a atins apogeul —, și epoca dacică), aflându-se pe o ultimă ramificație, de est, a Munților Gilăului, este așezarea întărită de mare întindere (situată pe un promontoriu înalt, înconjurat de pante abrupte) între valea Someșului Rece și a celui Cald⁵.

Tocmai din motivul amintit este binevenită orice descoperire nouă, vizând blocurile centrale ale Munților Apuseni. Autorii mai tineri ai prezentei lucrări, cu prilejul unor excursii turistice (fig. 1), combinate și cu preocupări arheologice, au reușit, recent să depisteze un obiectiv arheologic necunoscut, situat destul de „adânc“ (în amonte) în bazinul hidrografic al râulețului de munte, care este Someșul Cald⁶. Înainte de a trece la prezentarea așezării întărite în cauză, socotim însă necesar să aruncăm o succintă privire asupra mediului înconjurător, în general, neobișnuit pentru asemenea vestigii.

Printr-o serie de particularități geografice distincte, Munții Apuseni se individualizează ca subdiviziune cu un evident grad de specificitate⁷. Câteva dintre ele sunt mai reprezentative: 1). etajarea în trepte a reliefului, cu trei „nuclee“ mari, înalte (Biharia, Vlădeasa, Gilău — Muntele Mare), și cu celelalte compartimente periferice mai coborâte, elemente de care se leagă nu numai diferențierile de peisaj, ci și potențialul de habitat montan; 2). diversitatea pronunțată litologică, Munții Apuseni (veritabilă „sinteză petrografică“) asociind ca într-un mozaic toate catego-

⁴ Cf. Șt. Ferenczi, *Contribuții în problema limes-ului de vest al Daciei. Raport asupra unor cercetări pe teren efectuate între anii 1947—1957 și în 1966*, ActaMN, IX, 1972, p. 396—398, nr. 14—15, p. 405—407, nr. 24—25; X, 1973, p. 545—546, nr. 29—31, p. 551—552, nr. 46—47, p. 559—561, nr. 62—64, p. 564—567, nr. 71—72; XI, 1974, p. 26—27.

⁵ Vezi: Șt. Ferenczi, *Contribuții la cunoașterea așezării întărite din epoca hallstattiană de la Someșul Rece*, ActaMN, I, 1964, p. 67—79.

⁶ În legătură cu aceste periegeze ocazionale, am făcut cercetări de suprafață și pe muntele Vârful Blidarului (1.105 m), ce se înalță deasupra cabanei Someșul Rece, făcând parte din acea coamă prelungă de munte care începe cu promontoriul înalt al așezării întărite din prima vârstă a fierului, situată deasupra satului Someșul Rece și, urcându-se treptat, tinde spre centrul (platoul) localității Mărișel, cu altitudinea absolută, în general, de peste 1.100 m. Vârful în cauză cade în linia dreaptă ce leagă muntele „Teștieșul“ (1.241 m) cu primul promontoriu (venind dinspre răsărit, dinspre barajul de la Târnița, spre apus), care se întinde departe în actualul lac de acumulare (cf. *Harta fizică și administrativă a județului Cluj*. Coordonator ing. N. Beuran, întocmită și executată de cartograf Șt. Poenaru; scara: 1:350.000; colectivul Gh. Elkan, ing. Fl. Bizo, ing. Aug. Moraru, ing. Luc. Poenaru, editată de Comitetul de cultură și educație socialistă a jud. Cluj, 1980).

⁷ Vezi: Al. Savu: *GeogrRom*, p. 430—434. În privința problemelor de geologie—geomorfologie, trimitem la următoarele lucrări: *Harta geologică a Republicii Socialiste România* (scara 1:200.000) foile: I — 34 — XI. 9. *Șimleul Silvaniei*; redactori coordonatori: D. Giușcă, M. Bleahu; redactori: M. Lupu, M. Borcoș, Denisa Lupu,

riile principale de roci: a). *metamorfice*, pe seama cărora se dezvoltă un relief de interfluvii largi, secționare de văi adânci și înguste; b). *roci vulcanice* (cu forme caracteristice: neckuri, dykeuri) mai ales, în cazul erupțiilor neogene; c). *sedimentare*, din seria cărora se impun, prin morfologia lor particulară, calcarele și dolomitele mezozoice; 3). aceeași diversitate a resurselor subsolului (minereuri neferoase, auroargentifere, minereuri complexe — dominant cuprifere, bauxite, roci de construcție etc.), unele exploatare încă din antichitate, explicând, printre altele, vechia și intensă umanizare, relativ timpurie, a Munților Apuseni și constituind unul dintre factorii de reținere a populației în interiorul cadrului montan; 4). fragmentarea tectonică accentuată, care a transformat Munții Apuseni într-o asociere de horsturi și grabene.

În ceea ce privește altitudinile montane generale, în Munții Apuseni sunt frecvente cele mijlocii și mici (1.849 m în culmea Bihariei, 1.836 m în culmea Vlădeasa și 1.827 m în Muntele Mare, toate în masivul central înalt); valori sub 1.300—1.200 m și chiar sub 1.000 m în masivele periferice, cu unele implicații directe în morfologia de ansamblu, astfel că s-au conservat suprafețele de modelare policiclică, mai ales, ciclul superior, Fărcașa — Cărligatele (pediplenă carpatică, modelată în intervalul danian-oligocen), care se desfășoară pe două trepte: una superioară, surprinzător de netedă, între 1.600—1.800 m altitudine și alta inferioară, mai coborâtă cu aproximativ 200 m. Cel de al doilea ciclu, Măguri — Mărișel, mai fragmentat, tot cu două trepte, se eșalonează între 1.200 și 800 m, cu depășiri în ambele sensuri, fiind nivelate în sarmațianul superior (prima treaptă), respectiv, sarmațianul superior — meoțian (a doua treaptă)⁸. Prezența și în masivele muntoase periferice, suprafețele de nivelare din cele două cicluri prezintă denivelări de ordinul sutelor de metri, datorită tectonizării accentuate a Munților Apuseni și deformărilor provocate de erupțiile vulcanice ulterioare formării, astfel că racordarea lor, pe suprafețe mai extinse, devine dificilă.

Cornelia Bițoianu; notă explicativă: D. Patrulius, M. Lupu, M. Borcoș. București, 1968, p. 10—12; L — 34 — XII 10. Cluj. Red. coord.: Gr. Răileanu, Emilia Saulea; redactori: Emilia Saulea, I. Dumitrescu, Gh. Bombiță, Fl. Marinescu, M. Borcoș, Iosefina Stancu; notă explicativă: I. Dumitrescu. București, 1968, p. 11—24; I — 34 — XVII 17. Brad. Red. coord.: D. Giuscă, M. Bleahu; redactori: M. Bleahu, H. Savu, M. Borcoș; notă explicativă: M. Bleahu, M. Borcoș, H. Savu, București, 1968, p. 17—43; I — 34 — XVIII 18. Turda. Red. coord.: D. Giuscă, M. Bleahu; redactori: M. Lupu, M. Borcoș, Denisa Lupu, M. Dimian, R. Dumitrescu, București, 1967, p. 10—26; Marcian Bleahu, Sever Bordea: *Munții Bihor — Vlădeasa*, în seria „*Monografii montane*“, București, 1981, p. 15—42 (toate acestea cu bibliografia de specialitate aferentă).

⁸ Cf. Gh. Pop, *Contribuții la stabilirea vârstei și condițiilor morfoclimatice în geneza suprafeței de eroziune Mărișel din Munții Gilăului — Muntele Mare, Studii și cercetări de geologie și geografie* (Cluj), VIII, 3—4, 1957; idem, *Istoria morfogenetică a vechii suprafețe de eroziune Fărcașa din Munții Gilăului (Munții Apuseni)*, *Studia, Series Geologia—Geographica*, VII, 1, 1962; idem, *Importance of the periodically wet tropical paleo-climates in the genesis of some levelled surfaces in the Apuseni Mountains*, *Revue roumaine de géologie, géophysique et géographie*, Série de géographie (Bucarest), 8, 1962; idem, *Paläogeographie und Morphogenese der „Fărcaș“ Rumpffläche im Giläu Gebirge*, *Petermanns Geographische Mitteilungen* (Gotha), 110, 1, 1966; idem, *Le rôle de l'évolution tectonique dans la morphogenèse de la plus ancienne surface d'aplanissement carpatique*, *Studia, Series Geologia—Geographica*, XVIII, 1, 1973; vezi și Emm. de Martonne, *Lucrări geografice despre România*, vol. II, București, 1985, p. 90, cu nota 3.

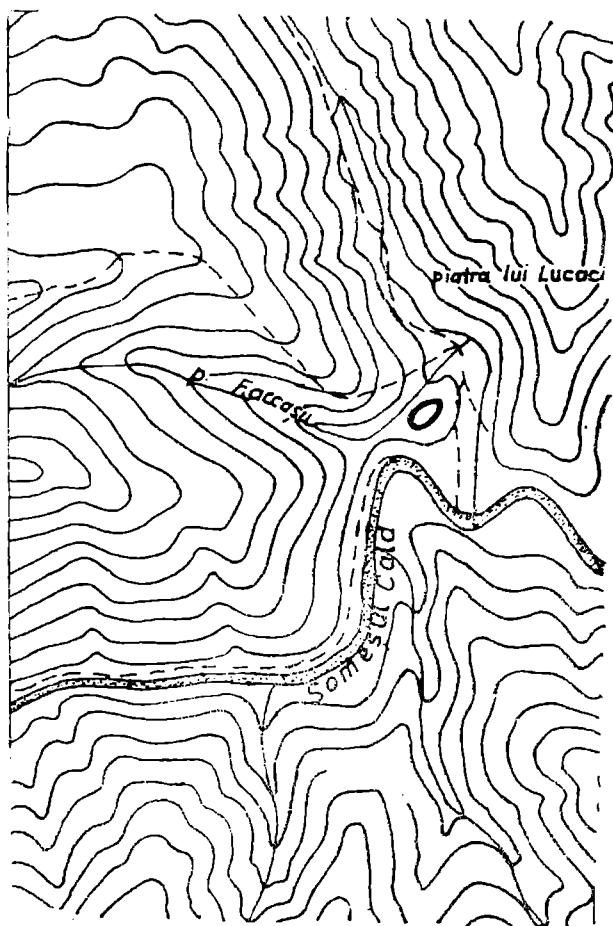

Fig. 1. Schița-hartă a zonei investigate.

Tectonizarea accentuată și jocul pe verticală al compartimentelor muntoase au dus ulterior la diferențierile altitudinale dintre acestea și la formarea numeroaselor văi antecedente, ca și la adâncimea mare a fragmentării reliefului (600—1.000 m), în partea înaltă a Munților Apuseni, respectiv, la contrastele dintre văile înguste și adânci (Someșul Cald, Someșul Rece, Valea Drăganului, Valea Iadei etc.), inospitaliere.

Valoarea redusă a altitudinilor medii și poziția geografică, atât în cadrul Europei centrale, cât și față de ansamblul cununei de munți, ce înconjoară, dinspre răsărit și miazăzi, marea Depresiune a Transilvaniei, influențează caracteristicile climatice ale Munților Apuseni. Astfel, se înregistrează o medie termică anuală cu valori pozitive (0,8°C la Vlădeasa, 4,7°C la Băișoara, în intervalul 1970—1979), iar regimul precipitațiilor, care reflectă dominantă apuseană a circulației atmosferice (perpendiculară pe orientarea nord-sud a Apusenilor) se caracterizează prin valori

ridicate ale mediilor anuale pe versantul de vest: 1765 mm la Stâna de Vale (1.110 m altitudine absolută), 1123 mm la Zece Hotare (671 m altitudine absolută). Spre răsărit, deși altitudinile absolute sunt mai mari, cantitățile scad: 1357 mm la Vlădeasa (1.836 m), în relativă „umbră” de precipitații și numai 843 mm la muntele Băișoara (1.386 m), pe versantul de răsărit, cu fenomene evidente de foehn.

Poziția relativ centrală a nodului orografic principal (Munții Bihariei), imprimă o dispoziție radiară majorității arterelor hidrografice, la a căror orientare participă însă, destul de frecvent, și axarea unora dintre ele pe culoare tectonice sau pe linii de falie.

Exceptând suprafețele predominant carstice (Padiș, Pădurea Craiului, Vașcău, Deleu-Ciumărna ș.a.), cu dezorganizări frecvente ale cursurilor de ape superficiale (substituite de cursuri subterane), restul spațiului muntos se caracterizează prin valori ridicate ale densității rețelei hidrografice (0,80—1,20 km/km²), cu arii de convergență locală (Gilău — Luna de Sus, Brad — Hălmașiu etc.), în care se ating și chiar se depășesc densități de 1,80—2,00 km/km².

În condițiile unui substrat geologic mozaicat, învelișurile de soluri prezintă aceeași particularitate, predominând totuși extensiunea cambisurilor. Astfel, solurile brune acide sunt aproape generalizate în masivul central înalt, alternând cu soluri brune și insule de soluri brune feriiluviale și podzoluri.

Fondul forestier este încă și acum relativ bogat (circa 600.000 ha, peste 55% din suprafața Apusenilor). În ceea ce privește repartitia pe specii, se remarcă insularitatea rășinoaselor, cu predominanță de peste 55% numai în zona înaltă, extensiunea fâgetelor în masivele mijlocii față de cvercinee (gorun, cer), în amestec cu alte folioase la periferia de nord-est a Munților Gilăului — Muntele Mare, precum și în alte zone periferice. Pajiștile alpine, propriu-zise, lipsesc, fiind suplinite de pajiști subalpine primare și secundare, mai extinse în Bihor-Vlădeasa și cu caracter de „pionierat” în masivele periferice.

Munții Gilăului desemnează zona muntoasă din cuprinsul bazinului Someșului Rece, parțial al Someșului Cald, care confluează în apropierea vetrei comunei Gilău⁹. Acestui teritoriu i se mai adaugă, la sud, zona înaltă a cumpenei apelor dintre râurile de munte Someșul Rece, Iara și Arieș, cunoscută sub denumirea de Muntele Mare. În realitate, Munții Gilăului se suprapun aproape exact peste spațiul ocupat de cristalinul cu același nume, care determină și relativa uniformitate a reliefului, mai puțin sau mai puțin distinct față de alte subunități învecinate ale Munților Apuseni. De fapt, această concordanță morfostructurală constituie cel mai simplu, dar în același timp cel mai sigur criteriu de delimitare a masivului.

Limitele de nord, nord-est, și sud sunt clar evidențiate, marcate prin depresiuni, culoare depresionare tectonice și de eroziune, care coincid cu bazine și sectoare de bazine, drenate de râuri majore. Astfel, spre miază-noapte, limita este subliniată de depresiunea subsecventă de contact Hue-din—Călățele, dezvoltată pe sedimentarul paleogen și drenată de cursul

⁹ Vezi, mai pe larg: P. Tudoran, *Munții Gilăului — Muntele Mare*, *GeogrRom*, p. 453—457.

superior al Crișului (Repede) și afluenții săi mai însemnați: văile Călatei și a Săcuieiului. Către nord-est, limita este pusă în evidență de culoarul depresionar subsecvent Căpuș—Gilău—Săvădisla, sculptat de afluenții Someșului Mic, văile Căpușului și Lonei, la contactul sedimentului paleogen cu masivul cristalin. Spre miazăzi, după o neînsemnată întrerupere, acest culoar se lărgeste din nou, alcătuind Depresiunea Iara. Spre sud-est această depresiune se îngustează în formă de ic, intercalându-se între cristalinul Gilăului și pîntenul de cristalin Buru—Petrești, sub forma unui culoar înalt, umplut cu depozite de fliș cretacice și paleogene, care, printr-o porțiune a defileului Arieșului, se leagă mai departe de bazinul depresionar de eroziune a Sălciuei, de pe porțiunea de mijloc a văii Arieșului.

Cursul mijlociu al râului Arieș constituie o limită sudică, valabilă mai mult din punct de vedere geologic decât morfologic, valea strâmtă urmărind, în general, contactul dintre cristalin și cuvertura lui de fliș cretacice, alcătuind un ansamblu de forme mai coborâte, cu aspect de culoar intercalat între sectorul de sud, înalt, al Munților Gilăului — Muntele Mare și relieful de măguri vulcanice al Munților Metaliferi al Transilvaniei.

Mult mai dificilă de trasat este limita de apus, unde peisajul geografic, în ansamblu, reprezintă o continuitate a celui din Munții Bihorului. Totuși, ținând seama de prezența calcarelor mezozoice ale Munților Bătrâna și ale Munților Arieșului, care favorizează dezvoltarea unui relief carstic tipic și extins, apoi, de prezența unor mari mase vulcanice efuzive, cu un relief specific, aparținătoare Masivului Vlădeasa, acestea pot fi considerate criterii suficiente pentru o delimitare acceptabilă. Conform acestor criterii, limita de vest, în linii mari, se poate trasa de-a lungul văii Arieșului Mare, de la Câmpeni spre Albac, apoi, pe valca Albacului la Arada, iar de aici peste bazinul superior al văii Belișului la Giurcuța și, în continuare, în lungul cumpenei apelor dintre văile Săcuieiului și Călatei, până la marginea Depresiunii Huedin — Călățele.

În cadrul limitelor creionate mai sus, Munții Gilăului — Muntele Mare se caracterizează printr-un relief asimetric, cu originea în înclinarea inițială a vechiului bloc cristalin spre sud, mai aproape de valea Arieșului, a principalei cumpene de ape dintre bazinul Someșului Rece și cel al Arieșului. Tot asimetria inițială a reliefului este și cauza modului de fragmentare a acestuia, prin adâncirea lineară dirijată a văilor unei rețele hidrografice subsecvente în sectorul de nord, la contactul cu sedimentarul paleogen și, în mare măsură, consecventă cu suprafața de netezire veche, în sectorul de sud. Tot în sectorul de miazăzi, pe treapta mai coborâtă, denivelată spre Arieș, relieful este compartimentat în direcția nord-sud, nord-vest — sud-est și chiar aproape vest-est prin văile tributare Arieșului.

La o privire generală asupra Munților Gilăului — Muntele Mare se poate constata o predominare a culmilor rotunjite cu suprafețe netede sau slab ondulate, care contrastează cu adâncimea văilor și cu înclinarea mare a versanților. Aceste culmi monotone se racordează într-o suprafață unică: suprafața de netezire Fărcașa¹⁰. Aspectul de ansamblu

¹⁰ Cf. Gh. Pop nota 8.

al suprafeței Fărcașa sugerează clar o înclinare generală spre miază-noapte, respectiv, nord-est, cu o bombare evidentă în jumătatea de miazăzi, în sectorul Muntele Mare și o flexură în sectorul de nord, la contactul cu „golful” de nord-est al Depresiunii Transilvaniei. Această uniformitate cvasigeometrică a nivelului culmilor este numai aparentă; inițial, ea a fost dispusă în câteva trepte largi de pedimentatie și pediplanatie, al căror abrupt de contact a fost puternic atenuat, prin eroziune. Aceste trepte corespund diferitelor faze de sculptare a suprafeței de netezire Fărcașa, desfășurate în condițiile unui climat tropical, cu variante umede și aride, între cretacicul superior și oligocen inclusiv.

În această treaptă superioară a culmilor larg netezite se adâncește o a doua, mai coborâtă, care alcătuiește, în general, curmăturile sau „tarnițele”, cum sunt numite în dialectul local. Nivelurile bazale ale acestor tarnițe se continuă în lungul văilor, prin forme pozitive, alcătuiind suprafețe larg ondulate în bazinele de recepție și umeri largi în sectoarele superioare ale versanților. Totul alcătuiește, în ansamblu, o suprafață înaltă foarte ondulată, dar fără denivelări importante, ca și în cazul Munților Cindrel din blocul central al Alpilor Transilvaniei¹¹: platforma Mărișel¹².

În sectoarele de nord și de est ale Munților Gilăului — Muntele Mare, pretutindeni cristalinul se scufundă sub formațiunile paleogene, relieful largilor suprafețe de netezire, caracteristic întregului masiv, este înlocuit treptat cu un relief structural de cueste, care se succed în trepte largi spre micile depresiuni periferice de contact: Depresiunea Huedin — Călățele, Culoarul depresionar Căpuș — Gilău — Săvădisla și Depresiunea Ierii.

A treia unitate majoră a reliefului este alcătuită din văi. Întocmai ca și culmile, văile din Munții Gilăului — Muntele Mare au câteva particularități de ordin morfometric și morfologic. Râurile care au sculptat văile aparțin la trei bazine hidrografice principale: Crișul (Repede), Călata, Someșul Mic (Căpuș, Someșul Cald, Someșul Rece) și Arieș (Iara, Poșaga, Valea Mare, Bistra). Conformația masivului și înclinarea generală, de la sud spre nord, nord-est, sunt cauzele modului de repartiție a cursurilor de apă și ale orientării direcțiilor de scurgere. La nord de cumpăna principală a apelor, care coincide cu linia marilor înălțimi Balomireasa (1.632 m) — Muntele Mare (1.827 m), văile din bazinul Someșului Mic, drenând aproximativ două treimi din suprafața întregului masiv, au orientare nord-sud sau spre nord-est, conformă pantelor generale ale nivelului culmilor, exceptând valea Someșului Cald, care străbate masivul aproape pe direcția vest-est. Văile din acest sector ating

¹¹ Vezi: M. Buza, Simona Fesci, *Cindrel*, colecția *Munții noștri*, 28, București, 1983, p. 12.

¹² Emm. de Martonne, *Sur les plate-formes d'érosion des monts de Bihor (Roumanie)*, *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences, Paris*, 5 décembre 1921, CLXXIII, 1921, p. 1188—1191; idem, *Le massif du Bihor (Roumanie)*, *Annales de géographie*, Paris, tom. XXXI, nr. 172 (15 iulie 1922), p. 313—340; idem, *Excursions géographiques de l'Institut de géographie de l'Université du Cluj en 1921, Résultats scientifiques. Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, I, 1922, p. 43—211 (text tradus în l. română, în formă prescurtată, de G. Vâlsan, în același volum, p. 213—295).

repede profundizimi de 300—400 m și au pante longitudinale foarte mari (25—40 m/km).

Profilul văilor, în general, nu este uniform. Astfel, în timp ce în sisturile cristaline văile se largesc relativ mult, deși își păstrează adâncimea caracteristică, în sectoarele de străpungere a rocilor granitice au versanți foarte abrupti, generând defilee impresionante¹³ — așa cum este cel de la Beliș-Lăpușești, pe Someșul Cald.

Poziția geografică a Munților Gilăului — Muntele Mare, în partea de răsărit a catenei Apusenilor, la adăpost față de circulația dominant vestică a maselor de aer de origine atlantică, precum și predominarea unor culmi foarte lungi și netede creează premisele realizării unui topoclimat diferit față de celelalte masive ale Munților Apuseni. Acest topoclimat se caracterizează, mai ales, printr-o cantitate de precipitații redusă în raport cu altitudinea masivului (Băișoara 843 mm la 1.365 m altitudine absolută, Măguri 925 mm la 1.219 m și Giurcuța 766 mm la 1.100 m) și printr-o radiație solară cu valori ridicate (120—125 kcal/cm² an). Într-adevăr, relieful actualmente aproape complet degajat prin defrișări repetate, mai ales, pe largile suprafețe de netezire, ca și valorile moderne ale nebulozității (5, 6), asigură un bilanț caloric mult superior față de suprafețele împădurite sau de văile adânci și întunecoase. Totuși, sub aspectul temperaturilor multianuale (4,5—5°C), efectul acestui „climat solar“ nu se resimte prea mult, din cauza radiației efective, care, în condițiile aerului pur și rarefiat al înălțimilor, coboară mult temperaturile de noapte.

În aceste condiții bioclimatice, pădurile dominante și caracteristice erau cele de molid cu brad (*As. Piceetum montanum*), cu diferitele lor faciesuri. În condițiile unor forme negative de relief, destul de frecvente pe întinsele suprafețe de netezire, se întâlnesc terenuri înmlăștinite și chiar mlaștini oligotrofe. De altfel, este interesant că în valea Someșului Cald lipsesc fenomenele de inversiune ale vegetației.

După cum rezultă din transformările învelișului pedovegetal și din atestările documentare¹⁴, începutul defrișărilor masive este destul de vechi, — sfârșitul secolului al XVII-lea —, dar ele au continuat cu intensitate deosebită în veacurile XVIII—XIX, când motii din bazinul Arișului au primit, din partea conducerii habsburgice a Marelui Principat al Transilvaniei, înlesnirea de a tăia pădurea pentru obținerea de pășuni și a se stabili pe terenurile defrișate. În urma tăierilor neorganizate, neraționale, în păcuri, au rezultat o sumedenie de poieni, care adăpostesc și locuința proprietarului. În acest mod s-au înghebat treptat așezările de înălțime, de tip risipit, atât de caracteristice Masivului Gilău: localitățile Măguri, Mărișel, Râșca, Lăpușești, Bălcești, Dealu Negru, Dângău Mare, Dângău Mic, Mărcești, Poiana Horea etc. oferă din acest punct de vedere, exemplele cele mai tipice.

¹³ Vezi: M. Grigore, *Defileuri, chei și văi de tip canion în România*, București, 1989, p. 158 (unde lipsește menționarea defileului Someșului Cald în aval de barajul de la Beliș, nemaivorbind de canionul aceluiași pârâu de munte din Cetățile Rădesii, de la obârșia acestui pârâiaș de munte. Mai mult, M. Grigore trece, — cu totul pe nedrept —, Cheile de la Răcătău — ca și cum ar face parte dintr-o porțiune a văii Someșului Cald (cf. bazinul Someșului, p. 260, nr. 6; p. 267, nr. 108), cu toate că este un sector al văii Someșului Rece!

¹⁴ Cf. Zs. Jakó, *A gyalui vártartomány urbáriumai*, Kolozsvár—Pécs, 1944.

În ceea ce privește valea Someșului Cald (ce își are confluența cu râul de munte geamăn Someșul Rece, în apropierea nemijlocită a vetrei localității Someșu Rece, și anume la nord-vest de aceasta, în cadrul prezentei lucrări nu ne ocupăm decât cu sectorul de răsărit, cel inferior al văii, deoarece la aproximativ 4,5 km vest—nord-vest de cătunul Rusești (com. Mărișel, jud. Cluj, așezat în luncă), în amonte, începe sectorul cu caracter de defileu al văii, săpat în roci granitice, cu versanți foarte abrupti, impracticabil chiar și actualmente. Între capătul de jos al defileului pitoresc, sălbatic, impresionant, și cam până în dreptul barajului de la Tarnița, valea adâncă, întinerită, este săpată în zona rocilor aparținătoare faciesului amfibolitelor, iar de aici și până la gura văii din apropierea satului Someșul Rece — în zona faciesului de șisturi verzi, ca pe urmă să ajungă în zona rocilor paleogene (ypresiene). Pe toată lungimea acestui sector de vale, ce are o deosebită importanță în privința temei acestei lucrări (care în momentul de față este folosit drept pat de albie a două lacuri de acumulare), ea se strâmtează brusc de două ori, având pereți înalți, cu pante piezișe, imprimând caracterul unor chei scurte. Acest caracter îl întâlnim în aval de fosta vatră a satului Someșu Cald, între acest loc și limita de jos, de miazănoapte a vetrei localității Someșu Rece, precum și la punctul „Tarnița“ unde, în amonte, s-a construit al doilea baraj actual. În rest, valea pâraului Someșu Cald a săpat două bazinete, înconjurate de două coaste repezi, înalte. Cel inferior, mai ales, în dreptul confluenței Pârâului Sopon (cel al Agârbiciului), are o luncă de mai multe sute de metri lățime.

În amonte de la strâmtura de la „Tarnița“, în afara câtorva afluenți neimportanți din stânga pâraului de munte, sunt numai doi afluenți mai însemnați: unul care coboară de pe „Coasta Lelii“ (949 m), iar celălalt, mult mai mare, denumit „Râșca“ (a nu se confunda cu pâraul „Râșca Mare“, afluent din dreapta al *Someșului Rece*, care curge dinspre satul Muntele Rece și se varsă în *Someșul Rece* sub „Vârful Blidarului“), care își are obârșia pe teritoriul comunei Râșca, respectiv, al satului de munte Mărcești. În sectorul de vale al *Someșului Cald* (cuprins între confluența celor două pâraie de munte, dominată dinspre miazănoapte de „Piatra lui Lucaci“, cu vârful culminant „Gogan“, 903 m), înainte de acumularea apei lacului Tarnița, exista un alt bazinet erozional, care se întindea și mai sus, ajungând chiar până la capătul de jos al defileului *Someșului Cald*—Beliș—Lăpușești, făcând posibilă, în sectorul superior al acestei porțiuni a văii, formarea cătunelor Rusești și Rusești (deși ele sunt așezate în lunca văii, din punct de vedere administrativ aparțin totuși comunei Mărișel, situată în vârful muntelui).

Spre miazănoapte de sectorul văii *Someșul Cald*, aflat între locul de vărsare al Pârâului Râșca și cătunul Rusești, se înalță muntele Fărcașul (1.094 m, un martor caracteristic de suprafață de nivelare, de altfel eponimă pentru nivelul de eroziune Fărcașa — Cărligatele), cu o lungime de peste 4 km, în direcția vest—sud-vest — est—nord-est. Acesta, la capătul de răsărit se bifurcă în două creste ce coboară, orientate în direcția menționată, fiind separate de valea din ce în ce mai adâncă a Fărcașului. Valea pâraiașului de munte pomenit, se deschide față în față cu grupul de stânci denumit „Piatra lui Lucaci“, ce formează un fel de ieșind spre sud al dealului Gogan, care se ridică la nord de valea *Someșului*

Cald, la sud—sud-vest de satul Agârbiciu (com. Căpuș) și la est—sud-est de satul Dângău Mare (com. Râșca).

Dintre ramificațiile amintite ale muntelui Fărcașul, cea de miazăzi este mai îngustă, având o terminație în formă de creastă stâncoasă (din cauza terenului stâncos), acoperită cu o pădure rară de stejar. Pantele ei sunt foarte abrupte, în sensul strict al cuvântului fiind inexpugnabile. Promontoriul se sfârșește brusc deasupra albiei Pârâului Râșca, fiind înconjurat, cândva, de pantele ametoitoare ale văilor Fărcașu (dinspre miazănoapte), Râșca (dinspre răsărit) și Someșul Cald (dinspre miazăzi, fig. 1). Din cauza lacului de acumulare, astăzi nu mai este accesibil, decât fie pe un drum forestier, coborând dinspre nord, dinspre Dângău Mic (com. Râșca), fie pe același drum venind de la capătul de sus al lacului de acumulare (adică dinspre grupul de case Roșești), fie pe apă, ținându-se însă seama că nu prea există posibilitate de debarcare, tocmai din pricina configurației terenului, descris mai sus.

Promontoriul propriu-zis are numai câteva sute de metri lungime; conform aprecierii noastre momentane (nu știm ce adâncime are lacul de acumulare în apropierea formațiunii geomorfologice), el face parte din nivelul teraselor mijlocii (35—50 m sau 60—80 m înălțime relativă¹⁵, mai degrabă, atingând acest ultim nivel), apărând ca un fel de treaptă în rocă, fără acumulare aluvio-proluvială sau deluvio-coluvială¹⁶. Pe cât se pare, este un fragment de terasă, fără continuitate în mediul înconjurător apropiat, un fel de umăr format la întâlnirea căilor Someșului Cald și a Râșcâi. (Conform aprecierilor specialiștilor geografi, grupul de terase din țară, cu altitudinea relativă mai mică de 60—65 m până la 40 m, ar corespunde vârstei glaciațiunii Mindel și interglacialului Mindel-Riss¹⁷).

În ceea ce privește condițiile geomorfologice ale terasei-promontoriu se pot preciza următoarele: al doilea bot de deal (cel de sud), care se ramifică la răsărit din muntele Fărcașul până la nivelul promontoriului, este un bot abrupt, dar nu prea îngust față de începutul (dinspre munte) al promontoriului, în creasta căruia nu este loc decât pentru o potecă strâmtă, stâncoasă. Originar, la începutul dinspre munte a existat o creastă impracticabilă, la ora actuală străpunsă cu explozivi pe o distanță de 18—20 m, formând un pasaj scurt și îngust pentru trecerea în diagonală a drumului forestier. La 150—180 m depărtare față de acest loc de trecere, înainte de acea porțiune unde creasta stâncoasă a promontoriului începe să se lărgească, se pot observa două șanțuri adânci de apărare, uluitoare, săpate, cu un efort uimitor, într-o perioadă în care nu au fost cunoscute încă explozivele.

Șanțul de apărare exterior, cu un profil ce seamănă cu forma literei „U”, la nivelul original al crestei de stâncă, are o deschizătură lată, de aproximativ 9 m, și o adâncime ce depășește 4 m. După o distanță

¹⁵ Cf. L. Badea, Madeleine Alexandru, *Terasale fluviatile*, *Geogr.Rom.* I, *Geografie fizică*, București, 1983, p. 154.

¹⁶ După cum se știe, „...terase în rocă se întâlnesc în fragmente cu suprafață redusă, în sectoarele văilor de munte sculptate în roci rezistente, cum sunt cele cristaline (defileele Oltului și Jiului, cazul nostru) și eruptive (Defileul Teplă—Deda), calcarele (Defileul Dunării, Cheile Oltețului, Cheile Turului, Turzii, Râmeților etc.) și conglomeratele...” (*ibidem*).

¹⁷ *Ibidem*.

de 5,5 m (măsurată pe muchia foarte îngustă a crestei), urmează marginea exterioară, cea de apus, a celui de al doilea șanț de apărare, săpat cu eforturi extraordinare, tot în stânca vie. Deschizătura acestui element de fortificație este mai mare față de celălalt (11 m), iar adâncimea lui, pare, să depășească 4 m. La marginea de răsărit (cea interioară) a celui de-al doilea șanț de apărare, începe platoul promontoriului, compartimentat în două „etaje“, care, — conform observațiilor făcute la fața locului (fără executarea unor săpături arheologice sistematice) —, par a fi de origine antropogenă. Lungimea totală a platoului, ar fi de 33—34 m¹⁸. Lungimea platoului superior este de 15 m, lățimea lui la sud-vest 5 m, lățimea maximă 7,4 m, lățimea la capătul de nord-est 7 m. În această parte, urmează o pantă dulce, despărțitoare, lată de 6 m, spre treapta inferioară a platoului. Diferența de nivel între cele două „etaje“ nu depășește 1,2 m. Treapta cu pricina are următoarele dimensiuni: lungimea 14 m, lățimea în partea ei de racordare 15 m, la mijlocul „etajului“ inferior 12,5 m, la capătul ei de nord-est 4,6 m. Este de menționat că atât treapta superioară, cât și cea inferioară a platoului au câte o terminare arcuită, asemănătoare unor semicercuri (imperfecte). Axul longitudinal al platoului compartimentat este orientat sud—sud-vest — nord—nord-est.

La marginea de nord-est a platoului (adică a treptei inferioare) urmează adâncitura șanțului unic de apărare, situat spre albia „Pârâului Râșcă“, lat de aproape 20 m, adânc de 5—6 m.

În afara elementelor de apărare amintite, mai trebuie să menționăm câte o „bordură“, ori „parapet“, situat mult mai jos față de cele două nivele ale platoului (valoarea medie pe latura de nord-vest, către albia „Pârâiașului Fărcașu“, este de circa 18 m, iar pe latura de sud-est, către albia râului Someșul Cald, 22 m). Aceste elemente (care, — eventual —, ar putea acoperi resturile unei palisade?), sunt vizibile numai între cel de-al doilea șanț de apărare, dinspre sud-vest și același element, dinspre nord-est. Ele se întind în partea superioară a celor două versante foarte rezezi, fără vreo modificare substanțială a unghiului orizontal al povârnișului. Natura lor se va putea preciza numai prin secționarea, în repetate rânduri, a acestor elemente. Pe baza observațiilor făcute numai asupra configurației terenului, se poate conchide că acest promontoriu, foarte greu de atacat, a fost transformat, în decursul timpului, într-un loc de viață umană, cu scopul de a se retrage aici, în jungla de odinioară a Munților Gilăului (mai precis, a văii adânci și strâmte a Someșului Cald), pentru nevoi, deocamdată (?), necunoscute nouă.

Executarea unui mic sondaj a adus la iveală mai multe fragmente de ceramică. Prezența acestora întărește, întru totul, presupunerea prealabilă că acest platou, actualmente acoperit cu gorunet (rar), împreună cu un strat gros de frunze uscate, poartă urmele intense și imense ale unei activități susținute, depuse de o comunitate omenească pe vremuri. De altfel, și gropile vechi, prea puțin adânci, ale unor căutători de comori dau dovada existenței unei vechi așezări omenești aici în inima munților.

¹⁸ Măsurătorile au fost făcute numai cu ruleta, neavând posibilitatea de a face ridicarea topografică precisă; din cauza vegetației și diferenței de nivel (nu am avut nici nivelă la îndemână), toate datele cifrice trebuie socotite numai ca aproximative!

Fragmentele ceramice, aflate pe suprafața așezării întărite, pot fi catalogate în trei grupuri distincte: a). unele (puține la număr), atipice, aparțin, totuși, unei perioade târzii a epocii societății primitive; b). altele (la fel puține la număr) pot fi datate într-o perioadă relativ scurtă de la sfârșitul epocii migrațiilor, mai precis, din secolul al VIII-lea, respectiv, de la începutul veacului al IX-lea; c). majoritatea materialului ceramic provine însă din secolul al XIII-lea și începutul veacului al XIV-lea.

Fragmentele ceramice subțiri, târzii, toate lucrate la roata rapidă, de culoare cenușie sau brună închisă, provin de la mai multe vase. În majoritate, au ieșit la iveală fragmente de buză, cu o bordură specifică sub marginea ei, caracteristică pentru ceramica din a doua jumătate a secolului al XIII-lea și prima jumătate a veacului al XIV-lea¹⁹ (fig. 2—3).

Resturile de ceramică, mai reprezentative, sunt descrise în continuare (înfățișate parțial în fig. 2):

1). *Fragment de buză de strachină*. Dimensiunile: lungimea: 5 cm; lățimea 2,8 cm; grosimea: 6—8 mm; diametrul reconstituit: 20 cm. Muchia buzei profilate este îngroșată puțin și rășfrântă în exterior. Pasta conține mult siliciu, fiind puternic frământată și este lucrată la roata olarului, bine arsă și are culoarea brună-cenușie. Și pe fața interioară, dar, mai ales, pe cea exterioară se observă urmele roatei olarului.

2). *Fragment de buză de vas*. Dimensiunile: lungimea: 5,3 cm; lățimea: 2,8 cm; grosimea: 4—9 mm; diametrul dedus: 12 cm. Muchia buzei, ieșită și subțiată, este rășfrântă în exterior. Sub muchie este un brâu ascuțit în relief. Pasta conține relativ mult siliciu, este bine arsă, zgrunțuroasă la suprafață și are o culoare brună închisă. Lucrat cu roata.

3). *Fragment de buză de vas*. Dimensiunile: lungimea: 5 cm; lățimea: 3,7 cm; grosimea: 5—6 mm; diametrul dedus: 16 cm. Profilul drept al buzei cade aproape vertical pe peretele vasului. Pe suprafața exterioară, în special pe gâtul fragmentului, se observă mici lamele (plăcuțe, „solzi”) mărunte de micașist (muscovit). Pasta impură (mult nisip și siliciu) este bine arsă și are culoarea brună-închisă. Lucrat cu roata.

4). *Fragment de perete (fund) de vas*. Dimensiunile: lungimea: 4 cm; lățimea: 3 cm; grosimea: 5—8,5 mm; diametrul dedus: 12 cm. Suprafața exterioară, zgrunțuroasă, este neornamentată. Pe suprafața interioară se observă urmele amprentelor digitale. Pasta impură (mult nisip și siliciu), bine arsă, are o culoare cafenie. Lucrat la roată.

5). *Fragment de perete de vas*. Dimensiunile: lungimea 7 cm; lățimea: 2,2 cm; grosimea: 6—8 mm. Profilul este curbat, pasta impură (mult siliciu în compoziție), bine arsă. Lucrat la roată (pe fața exterioară se observă urmele roatei).

¹⁹ Cf. K. Horedt, *Ceramică slavă din Transilvania*, SCIV, II, 2, 1951, p. 211, 214, 232, pl. XIV, nr. 12. „... După vasele din secolul al XII-lea se poate presupune că tendința de a mări dimensiunile... continuă și în acest secol. Buzele încep să aibă un profil mai conturat, lărgindu-se la marginea buzei sau devenind mai colțuroase (pl. XIII, nr. 10—13). Această trăsătură se accentuează și mai mult în secolul al XIII-lea când buzele au un profil și mai dantelat, purtând pe partea de jos, într-o evoluție directă a tipurilor din secolul al XI-lea, o netezură...”

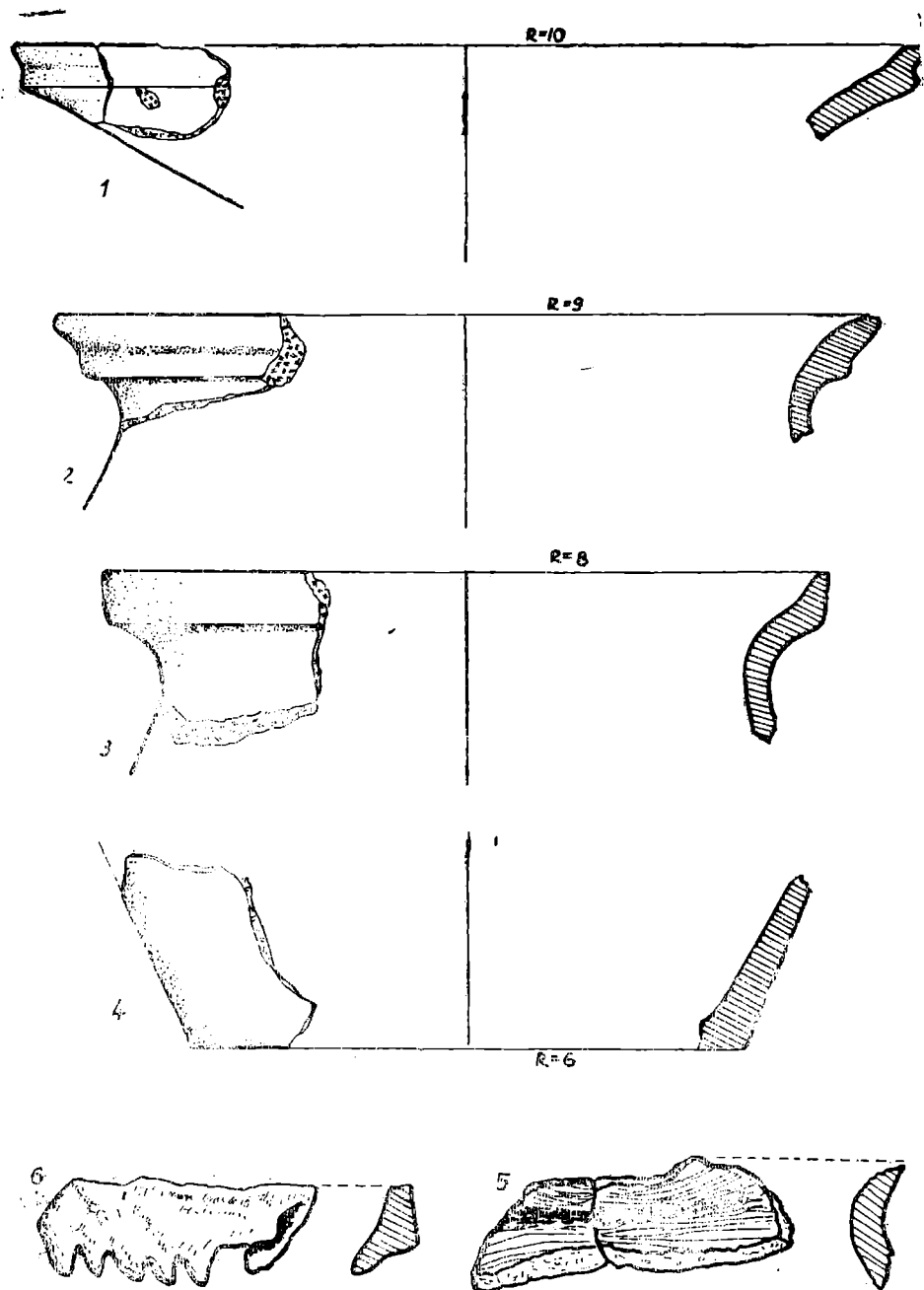

Fig. 2. Fragmente ceramice (numeștarea fragmentelor ceramice corespunde numeșrotării din text).

6). *Bucată de lamă de fierăstrău, din fier.* Dimensiunile: lungimea: 5,8 cm; lățimea maximă: 2,1 cm; grosimea: 1—2 mm. Fragmentul provine de la un fierăstrău rudimentar.

7). *Fragment de perete de vas.* Dimensiunile: lungimea: 6,8 cm; lățimea: 5,9 cm; grosimea: 10 mm. Profilul fragmentului este puțin curbat, suprafața exterioară fiind ornamentată alternativ cu mânunchi de linii paralele drepte, precum și cu linii paralele ondulate (prin folosirea unei unelte în formă de pieptene), întrerupte din când în când. Pasta este impură (cu mult nisip și siliciu), bine arsă; are o culoare cenușie închisă negricioasă. Datează din secolul al VIII-lea, începutul veacului al IX-lea d. Ch. (fig. 3).

8). *Fragmente de perete de vas.* a). Dimensiunile: lungimea: 6 cm; lățimea: 3,5 cm; grosimea 5 mm. b). Dimensiunile: lungimea: 9 cm; lățimea: 4,5 cm; grosimea: 5 mm. Deși nu se potrivesc, aparțin, — fără îndoială —, aceluiași recipient. În exterior au un fel de „slip“; pasta conține mult siliciu, este bine arsă și are o culoare cenușie închisă negricioasă. Sunt neornamentate, pe suprafața interioară se observă o undulație, provenită de la roata olarului.

9). *Fragment de buză de vas.* Dimensiunile: lungimea: 4,5 cm; lățimea: 3,4 cm; grosimea: 3—7 mm. Muchia buzei ieșită, îngroșată, original a fost răsfrântă în exterior. Sub muchie este un brâu ieșit în relief. Pasta conține mult nisip, mai puțin siliciu. Fragmentul prezintă urmele, indiscutabile, ale unei arderi secundare.

10). *Fragment de buză de vas.* Dimensiunile: lungimea: 4,2 cm; lățimea: 3,7 cm; grosimea: 5—10 mm. Muchia buzei (lată de 1,2 cm) ieșită și îngroșată. Pasta zgrunțuroasă conține siliciu, este bine arsă și are o culoare cenușie deschisă. Lucrat la roată.

11). *Fragment de perete de vas.* Dimensiunile: lungimea: 4,8 cm; lățimea: 3,8 cm; grosimea: 4,9 mm. Pe suprafața exterioară, la începutul superior al părții bombate (pântecele) a vasului se observă patru „caneluri“ dispuse orizontal, între „sinclinale“ și „anticlinale“ distanța fiind de 7 mm. Pasta impură (mult nisip și siliciu) este bine arsă, are culoarea cenușie deschisă. Este lucrat cu roata, în interior prezentând o suprafață ondulată, cauzată de modelarea vasului (fig. 3).

12). *Fragment de perete de vas.* (Provine de la un recipient mai mare). Dimensiunile: lungimea: 7,2 cm; lățimea: 2,7 cm; grosimea: 9 mm. Profilul peretelui este concav în sens orizontal. Pe suprafața interioară se observă o adâncitură mai lungă datorată unei unelte de olar. Pasta impură (conține nisip și siliciu) este bine arsă, are o culoare cenușie-gălbănă.

Deși nu s-au făcut săpături sistematice, se poate presupune, totuși, că stratul de cultură, foarte probabil, trebuie să fie relativ subțire, iar depunerea provenită din dezagregarea, sfărâmarea stâncii din zona de mijloc a așezării, transportată (?) spre ambele laturi, ar putea să aducă niște lămuriri în ceea ce privește o eventuală stratificare a celor două laturi ale așezării (fie către albia pâraiașului „Fărcașu“, fie către patul Somesului Cald).

Destinația și caracterul așezării locuite, în mai multe perioade ale istoriei, ascunse în interiorul zonei muntoase, se vor putea lămuri, probabil, cu ocazia unor cercetări și săpături viitoare, minuțioase.

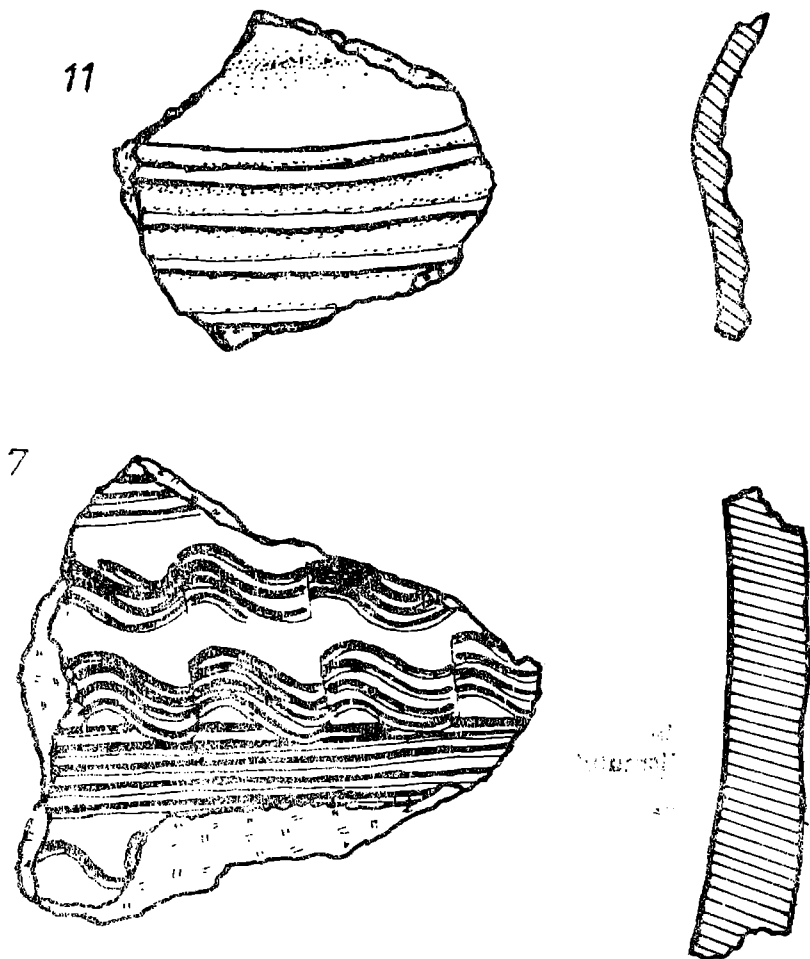

Fig. 3. Fragmente ceramice.

În ceea ce privește problema direcției pătrunderii comunităților ome-nești spre acest punct ascuns, după părerea noastră există numai două posibilități. Înaintarea s-a putut desfășura, fie prin valea strâmtă (dar nu impracticabilă!) a Someșului Cald (deci, în aval față de defileul sălbatic al râșorului prin care acesta străpunge masivul central granitic al Munților Gilăului), fie dinspre Depresiunea subsecventă de contact Huedin—Călățele, dezvoltată pe sedimentarul paleogen și drenată de cursul superior al Crișului (Repede) și afluenții săi: văile Călătei și Mărgăului, respectiv, de sectorul superior al bazinului depresionar subsecvent Mănăstireni—Bedeciu. Dinspre mieznoapte, pătrunderea spre interiorul masivului muntos era, și este și la ora actuală, mult mai lesnicioasă, prin faptul că aspectul de ansamblu al suprafeței Fărcașa sugerează clar o înclinare generală spre nord. *Să nu uităm că în sectorul de mieznoapte al Munților Gilăului (precum, și în sectorul de răsărit), pretutindeni cristalinul se scufundă sub formațiunile paleogene, iar relieful largilor suprafețe de netezire, și așa mult coborâte ca altitudine absolută, este înlocuit treptat cu un relief structural de custe, întrerupt numai de foarte puține văi transversale, care se succed în trepte largi spre depresiunea periferică de contact: Depresiunea Huedinului. De pe cumpăna de ape dintre Criș și „Pârâului Pânicenilor“ (aproximativ 700 m altitudine absolută), fără vreun efort fizic deosebit, aproape pe neobservate, fără pierderi intermediare de altitudine, ocolind sectorul superior al văii (cu caracter de defileu) a Căpușului, se poate ajunge pe platoul actualei comune Râșca, folosind avantajele zonei de contact cu caracter monoclinal...*

Natural, până la efectuarea unor investigații sistematice, multe dintre probleme ridicate în cadrul acestei lucrări sunt numai simple presupuneri, pe care le vor infirma sau confirma rezultatele cercetărilor viitoare. În orice caz, așezarea întărită de la Lăpușești — gura „Pârâului Râșca“ este în momentul de față obiectivul arheologic cel mai înaintat pe valea Someșului Cald spre zona centrală, cea mai înaltă a Munților Gilăului, la o distanță de aproximativ 12 km (socotită în linie dreaptă) față de centrul comunei Gilău, iar existența lui ridică o serie de probleme importante legate de realitățile istorice ale perioadei, destul de obscure, a feudalismului timpuriu.

IULIA FERENCZI — ISTVÁN FERENCZI jr. — ISTVÁN FERENCZI sen.

L'ETABLISSEMENT FORTIFIÉ DE HAUTE MOYEN ÂGE DE LAPUȘEȘTI (COMMUNE DE RÂȘCA, DÉPARTEMENT DE CLUJ)

*(Les premières vestiges archéologiques de l'intérieur
des Montagnes de Gilău)*

(Résumé)

Pendant une excursion d'agrement accompagnée d'une recherche archéologique de surface, deux des auteurs de cet article ont réussi à dépister un objectif archéologique inconnu, situé assez profondément dans le bassin hydrographique du ruisseau de Someșul Cald, à l'intérieur du Massif de Gilău (faisant partie des

Munții Apuseni). L'établissement fortifié est situé sur un promontoire rocheux d'environ 40 m, délimité par les ruisseaux de montagne de Fărcaș, Râșca et Someșu Cald. Vers sa bordure Ouest, le promontoire-terrasse est très étroit, ayant une forme de crête, mais plus loin il devient plus large, ayant à la fois une surface assez plane, divisée en deux „étages“. À l'Ouest de ce terrain on distingue deux fosses défensives, creusées profondément dans la roche nue. La fosse intérieure est plus grande. Sur la limite opposée, celle d'Est, où le promontoire commence à descendre vers le ruisseau de Râșca, on peut admirer une autre fosse défensive (profondeur de 5 à 6 m, largeur maximale d'environ 20 m).

Les fragments de potterie à minces parois, ramassés dans les fosses creusées par les anciens chercheurs d'or, sont fabriqués au tour et présentent une teinte cendrée ou brune-sombre. Ils proviennent de plusieurs vases. La grande majorité est représentée par des fragments de bouches, ayant une bordure spécifique sous la marge de la lèvre, caractéristique pour la céramique de la seconde moitié du XIII-e et la première partie du XIV-e siècles.

Fig. 1. Carte de la zone investiguée.

Fig. 2. Fragments céramiques.

Fig. 3. Fragments céramiques.